

ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ПРАВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАВОВУ КУЛЬТУРУ СУСПІЛЬСТВА

У статті обґрунтовано поняття інформаційної функції права, розкрито суб'єктів та механізм реалізації. Автором визначено форми правового впливу інформаційної функції права на правову культуру суспільства в умовах формування інформаційно-правового простору.

Ключові слова: інформація, функції права, інформаційна функція права, правова культура, правовий вплив, правова інформованість.

Постановка проблеми та її актуальність.

Сучасне інформаційне суспільство розвивається в умовах формування правової держави, де пріоритетом є права та свободи людини і громадянина. Як відомо, інформаційне суспільство – це суспільство з розвинутим інформаційним виробництвом і високим рівнем правової культури. Дослідження інформаційної функції права дозволить глибше проаналізувати проблеми правової культури на сучасному етапі державотворення України в цілому, правової освіченості населення та посадових осіб. Зважаючи на недостатність наукового вивчення означеної проблематики, виникає необхідність у дослідженні проблематики впливу інформаційної функції права на формування правової культури суспільства.

Метою статті є дослідження поняття інформаційної функції права, її механізму реалізації та впливу на формування правової культури суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми функцій права у сучасній правовій доктрині досліджували багато науковців-юристів, серед яких: С. С. Алексєєв, І. В. Арістова, М. М. Коркунов, О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко, А. Х. Гатієв, В. М. Обухов, Л. Петражицький, Т. Н. Радько, В. Н. Синюков, О. Ф. Скаун, В. В. Сухонос та інші. Проте поза сферою наукових пошуків вчених залишилися питання інформаційної функції права в контексті формування правової культури суспільства.

Виклад основного матеріалу. У юридичній науці поняття «функція» характеризує соціальну роль держави і права. Функції права почали розроблятися на початку ХХ ст., що пов'язано з дослідженнями К. Ренері, Л. Дюгі, Л. Петражицького, М. М. Коркунова і А. М. Горовцева.

Застосування структурно-функціонального підходу в юридичній науці було обумовлено, перш за все, системним розумінням феномену права. На початку ХХ століття з'являється теорія функцій права, а структурно-функціональний підхід застосовується у різних юридичних школах. В якості предмета дослідження в межах структурно-функціонального підходу досліджується право як функціональна система, що складається з нормативних, організаційних, інструментальних та соціальних структурних елементів, що виконують функції, пов'язані із задоволенням потреб людей і урегулюванням відносин між ними.

У юридичній науці сформувалися різні правові погляди на з'ясування сутності поняття «функції права».

Під функцією права розуміють або соціальне призначення права, або його напрями правового впливу на суспільні відносини, або і те й інше разом. У цьому зв'язку слід акцентувати увагу на недоцільності ототожнення або протиставлення напрямів правового впливу соціальному призначенню права і навпаки. Розкриваючи зміст якої-небудь функції права, необхідно постійно мати на увазі зв'язок призначення права з напрямками його впливу і, навпаки – визначеність останніх призначенням права [1, с. 170–171].

У суспільному житті функції права розкриваються через основні напрями впливу на суспільні відносини. Отже, функції права – це основні напрями впливу права на поведінку суб'єктів суспільних відносин, що обумовлені сутністю та соціальним призначенням права. Як правило, у теорії права функції права поділяють на: загальносоціальні, до яких відносять інформаційну, орієнтаційну, виховну, культурно-історичну,

стабілізаційну, економічну та інші; та спеціально-юридичні, до яких належать регулятивна (динамічна і статична) та охоронна функції.

Зупинимось на дослідженні інформаційної функції права. Термін «інформація» був введений в юридичну науку в кінці 60-х років XX ст. у зв'язку зі спробами застосування досягнень кібернетики та теорії інформації для аналізу інформаційно-правових процесів. У цей час відбувається вивчення поняття «правова інформація». Пізніше в юридичній літературі з'явилися роботи, що розкривають особливості права як носія інформації, особливості правової інформації, комп'ютерного та інформаційного права. Конституція України проголосила Україну правовою державою, що визнає право як міру свободи і справедливості, виражену в законах, підзаконних актах і практиці реалізації прав і свобод людини, демократії, тощо. Розуміння права як найважливішого засобу соціальної інформації, зберігача найрізноманітніших відомостей про явища суспільного життя, разом з вивченням процесів правосвідомості, соціології права, механізму правового впливу – все це дозволило в 70-і роки XX століття ввести в науковий обіг категорію «інформаційна функція права». Переважна більшість вчених вважає, що зазначена функція належить до соціальних функцій права, хоча її називають по-різному: інформаційна, інформаційно-пізнавальна, інформаційно-комунікативна та ін.

Тим більше, право реалізує інформаційну функцію поряд зі своїми суто юридичними завданнями, набуваючи також інформаційної якості. В цьому знаходить прояв його соціальна природа, здатність впливати на волю, свідомість і психіку людини, реалізуватися через сприйняття людьми [2, с. 248].

О. Ф. Скакун вважає, що інформаційно-пізнавальна функція полягає у інформуванні громадян, тобто доведенні до відома адресатів про напрямки регулювання суспільних відносин, про їхні права, обов'язки та відповідальність, пізнання сутності права (правова інформація) [3, с. 240-241].

На підставі зазначених поглядів можна визначити, що інформаційна функція права полягає у доведенні до громадян правової інформації, впливає на правосвідомість особи, сприяє формуванню інформаційно-правової культури особи.

Як зазначалося вище, функції права – це основні напрями впливу права на особу і суспільство, які допомагають зрозуміти соціальне призначення права та характер його впливу на поведінку учасників суспільних відносин. Тому з метою комплексного аналізу впливу інформаційної функції права на формування правової культури суспільства варто дослідити механізм реалізації означеної функції. І. В. Антошина зазначає, що мета вивчення механізму реалізації функції права та її елементів полягає у з'ясуванні суті та змісту інформаційної функції права в ракурсі інформаційного впливу права [4, с. 214].

Дослідження механізму реалізації інформаційної функції права зумовлює теретико-правовий аналіз його сутності та елементів. Як вважає Є. М. Корж, механізм реалізації інформаційної функції права – це система правової інформації, суб'єктів, об'єктів і юридичних засобів правового інформування та підтримання інформаційної цілісності правової системи, що пов'язані між собою різноманітними взаємодіями і взаємовпливами для досягнення мети правового регулювання. До елементів механізму реалізації інформаційної функції права відносяться: система правової інформації; суб'єкти, які здійснюють функції права; об'єкти впливу інформаційної функції права; юридичні засоби правового інформування та підтримання інформаційної цілісності правової системи [5, с. 12]. Погоджуючись із зазначеним твердженням, дослідимо складові механізму реалізації інформаційної функції права.

Термін «правова інформація» визначено у статті 18 Закону України «Про інформацію» як сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо [6].

Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань. Відповідно до Конституції України, одним з основних конституційних прав громадян є їхнє право на інформацію, яке розглядається як комплексне суб'єктивне право, що передбачає мож-

ливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів [7, с. 6].

У науковій літературі виділяють чотири групи суб'єктів реалізації інформаційної функції права. До першої групи відносять нормотворчі органи, що закріплюють правову інформацію в нормативних актах. Другу групу складають органи держави та інститути громадянського суспільства, які сприяють доведенню до фізичних та юридичних осіб правової інформації. Третя група представлена юрисдикційними та правоохоронними державними органами, юридичними спільнотами, що здійснюють в цілому доведення до фізичних та юридичних осіб правової інформації. У четверту групу включають інших юридичних і фізичних осіб, що сприймають і обмінюються правовою інформацією в процесі своєї життєдіяльності [8, с. 18].

Погоджуючись із вказаними суб'єктами, на нашу думку, варто наголосити на ролі таких суб'єктів реалізації, як вищі юридичні навчальні заклади, а також юридичні клініки, які надають правові знання пересічним громадянам, незахищеним верствам населення.

Об'єкти впливу інформаційної функції права – це учасники суспільних відносин, які врегульовуються нормами права: громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, біженці, посадові особи, державні службовці, представники органів державної влади та інші.

Зазначимо, що вплив – це категорія, що передбачає систему дій стосовно чогось задля реалізації певної мети. Правовий вплив – результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини як специфічної системи власне правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації та застосування), так і інших правових явищ (правосвідомості, правової культури, правових принципів, правотворчого процесу [9, с. 94].

У науковій літературі виділяють три форми правового впливу: інформаційно-психологічна, виховна та соціальна. Інформаційно-психологічний аспект (мотиваційна, імпульсивна) характеризується впливом прескриптивної (управлінської) правової інформації на мотиви поведінки суб'єктів з використанням таких основних засобів, як правові стимули та обмеження. Виховний аспект (педагогічний, ціннісно-орієнтаційний, загальноідеологічний) ґрунтується на загальноідеологічному впливові право-

вої дійсності на внутрішній світ суб'єкта, на формуванні в свідомості ціннісних орієнтацій, правовому вихованні особи. Соціальний аспект характеризується взаємозв'язком правових та соціальних факторів (економічних, політичних, моральних тощо), які у своїй сукупності складають соціальне середовище дії права [10, с. 175–176].

Зазначені форми правового впливу забезпечують реалізацію інформаційної функції права і впливають на формування правової свідомості та правової культури особи в умовах становлення інформаційного суспільства. Інформаційно-психологічна форма реалізації функції права полягає в тому, щоб повідомити адресатам правову інформацію. Правова інформованість як форма реалізації функції права має величезне значення, однак на сьогоднішній день її рівень значно відстає від потреб суспільного розвитку і потребує істотного підвищення. Особливе значення ця обставина має в періоди, коли відбувається інтенсивне оновлення законодавства. Тому громадяни об'єктивно потребують отримання правової інформації про чинне законодавство, про зміни, доповнення, виключення, що вносяться до нього, про нові закони і т.д. Сучасне суспільство не може існувати, не маючи багатосторонньої, точної інформації про дійсність. Способи інформування про чинне законодавство є різні: правове інформування засобами масової інформації, через Інтернет, через вплив юридичної практики, юридичні консультації, правове виховання. Одне з головних – правове інформування засобами масової інформації, перевагами якого є оперативність подання інформації, максимальна кількість охопленого населення, щоденність впливу і доступність правової інформації.

Виховний вплив реалізується через застосування різних форм та методів правового виховання: пропаганди правових знань, проведення круглих столів конференцій, науково-практичних семінарів з актуальних проблем юриспруденції, практичних тренінгів, майстер-класів відомих юристів та інші. Важливою у даному аспекті є формування і реалізація державної правової політики, що забезпечить втілення ідеологічних та ціннісно-орієнтаційних засад сучасного українського суспільства. Соціальний аспект реалізується взаємодією правових, політичних, моральних, економічних фак-

торів, що забезпечують реалізацію прав суб'єктів у інформаційній сфері.

Права суб'єктів в галузі інформації закріплені в законах та інших нормативних актах і складають юридичну основу реалізації інформаційної функції права, оскільки право завжди містить у собі і несе у свідомість людей певну інформацію, а при відсутності або обмеженому доступі до неї інформаційний вплив права на суспільні відносини не відбувається і норми права не реалізуються. Не випадково останнім часом відбувається активний розвиток інформаційного законодавства. Це додатковий фактор, що визначає важливість і необхідність осмислення з позицій загальної теорії права, що відбувається в інформаційних процесах, інформаційно-правових явищ, які безпосередньо визначають вплив і реалізацію інформаційної функції права. Проблематика інформаційної складової в правовому середовищі пов'язана з реалізацією права на доступ до інформації, яка є визначальною у сучасному інформаційному просторі.

Як відомо, розвиток інформаційного суспільства в Україні заснований на Законі України «Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.», що є прагненням нашої держави побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, у якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя [11].

У контексті інформаційної політики це означає: визнання презумпції відкритості інформації для громадян і захист їхніх інформаційних прав, а також орієнтацію головних компонентів інформаційного простору на забезпечення вільного обігу інформації, втілення в життя конституційного права на вільний пошук, одержання, виробництво і поширення інформації. На нашу думку, варто внести одним із напрямів реалізації державної інформаційної політики забезпечення ефективного правового інформування громадян з метою формування інформаційно-правової культури суспільства.

І. М. Сопілко зазначає, поняття «інформаційно-правова культура суспільства» характеризує ціннісний зріз інформаційно-правової реальності

ті, рівень її поступового розвитку, охоплюючи досягнення інформаційної цивілізації ... є умовою забезпечення інформаційної свободи та інформаційної безпеки особи [12, с. 59].

У сучасних умовах важливою складовою державної інформаційної політики повинна стати концепція формування правової культури суспільства, необхідним базовим компонентом якої виступає правова інформованість, тобто наявність у посадових осіб та громадян достатніх знань про права, обов'язки, передбачених законом нормами. Для реалізації цього потрібні зусилля як державних інституцій, так і громадських організацій із забезпечення формування правової культури громадян. Адже рівень правової культури громадян визначає долю політико-правових реформ і функціонування всієї правової системи України.

Як наголошує Н. М. Оніщенко, реалізація функцій права в інформаційній формі забезпечує доведення до широкого загалу державних дозволів та заборон, інформування про методи, засоби досягнення суспільно корисних цілей. Правова інформованість членів суспільства – необхідна умова функціонування правової системи [13, с. 6].

У першу чергу потребують вирішення на державному рівні питання розвитку правосвідомості населення, підвищення правової культури та подолання правового нігілізму. Правоосвітні заходи забезпечать формування правової культури особи, її ціннісних орієнтацій та активної позиції як члена громадянського суспільства.

Висновки. Таким чином, інформаційна функція права полягає у доведенні до громадян правової інформації, впливає на правосвідомість особи та на формування правової культури суспільства. Механізм реалізації інформаційної функції права – це система правової інформації, суб'єктів, об'єктів і юридичних засобів правового інформування, що сприяє підтриманню інформаційної цілісності правової системи. Реалізація інформаційної функції права втілюється у забезпеченні режиму доступу громадян і посадових осіб до правової інформації, виявляється у таких формах: інформаційно-психологічній, виховній та соціальній. Подальше наукове дослідження проблем інформаційної функції права та її вплив на правову культуру суспільства необхідне для утвердження принципу верховенства права, ефективної правотворчої і правозасто-

совчої діяльності, забезпечення законності і правопорядку у суспільстві. Від ефективності інформаційного впливу права залежить рівень правової культури суспільства.

Література

1. *Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.*

2. *Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник / О. Ф. Скакун. – К.: Алерта, 2012. – 524 с.*

3. *Крестовська Н. М. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.*

4. *Антошина І. В. Механізм реалізації інформаційної функції права / І. В. Антошина // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 64. – С. 214-219.*

5. *Корж Є. М. Реалізація інформаційної функції права в діяльності органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Є. М. Корж. – Х.: Б.в., 2010. – 20 с.*

6. *Червяковский А. В. Информационная функция права и деятельность органов внутренних дел по ее реализации: автореф. дисс. ...*

канд. юрид. наук / А. В. Червяковский. – М., 2002. – 21 с.

7. *Теория государства и права. Академический курс: В 3-х т. / Отв. ред. М. Н. Марченко. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2007. – Т. 3: Государство, право, общество. – 712 с.*

8. *Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.*

9. *Нестеренко О. В. Інформація в Україні: право та доступ / О. В. Нестеренко. – Х.: Акта, 2012. – 83 с.*

10. *Дія права: інтегративний аспект: монографія / [кол. авторів; відп. ред. Н. М. Оніщенко]. – К.: Юридична думка, 2010. – 360 с.*

11. *Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.: Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.*

12. *Сопілко І. М. Сучасні інтерпретації інформаційно-правової культури як парадигмальні дороговкази державної інформаційної політики / І. М. Сопілко // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 55-63.*

13. *Оніщенко Н. М. Деякі підходи до вивчення комунікативних властивостей права / Н. М. Оніщенко // Комунікація: Науково-практичний збірник. – 2013. – № 3. – С. 9-13.*

Е. Н. Макеєва

Информационная функция права и ее влияние на правовую культуру общества

В статье обосновано понятие информационной функции права, определены ее субъекты и механизм реализации. Автор раскрыты формы правового воздействия информационной функции права на правовую культуру общества в условиях формирования информационно-правового пространства.

Ключевые слова: информация, функции права, информационная функция права, правовая культура, правовое воздействие, правовая информированность.

О. Makeieva

Informative function of law and its influence on legal culture of a society

A concept of informative function of law is analyzed in the article, the subjects and the mechanism of its realization are opened. The author investigates the forms of legal influence of the informative function on legal culture of a society in conditions to form informative and legal space.

Key words: functions of law, the informative function of law, the mechanism of the realization of the informative function of law, legal culture of a society, legal influence, legal knowledge.